

**DE CE „ȘAPTE SAȘI ÎN ȘAPTE SACI” NU NE SCAPĂ DE
SÂSĂIALĂ
SAU
IMPORTANȚA DIAGNOZEI DEFECTELOR DE PRONUNȚIE**

Lector univ. dr. Ioana Visalon
Facultatea de Arte, Departamentul de Teatru, muzică și arte plastice,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Cunoscut mai degrabă sub numele de *săsăială*, sigmatismul este unul dintre cele mai frecvente și deranjante defecte de pronunție întâlnite în limba română. Pentru eficienta corectare a acestui defect este absolut necesară cunoașterea, atât a sistemului fonematic literar, cât și a principalelor cauze ce determină apariția sa.

În ceea ce privește cauzele, deficiențele de pronunție pot fi de natură organică sau funcțională.

Deficiențele de natură organică pot fi cauzate de diferite tipuri de malformații sau leziuni ale aparatului fonoarticulator, de leziuni organice ale analizatorului auditiv sau de leziuni cerebrale și afecțiuni ale căilor centrale⁷². Se presupune că nu pot fi admiși la profilul Actorie tineri cu deficiente organice majore. Din experiența mea, deficiențele de natură organică, chiar dacă sunt cauzate de malformații minore ale aparatului fonoarticulator, nu se pot corecta decât parțial, fără corectarea, în prealabil, a anomaliei care le generează. Dintre deficiențele de natură funcțională, sunt corectabile la vârsta adultă doar deficiențele sociogene (dobândite prin imitație, educație deficitară sau bilingvism). Cele mai frecvente tulburări de articulație a consoanelor sunt:

sigmatismul (sunetele afectate sunt *s, ș, z, ț, j, ci/ce și gi/ge*)

rotacismul - afectarea sunetului *r*

nutacismul - afectarea sunetului *n*-adesea ca manifestare a rinolaliei (folosirea defectuoasă a rezonatorului nazal ce determină o vorbire *fonfăită*)

În cele ce urmează mă voi referi la corectarea sigmatismului, poate cea mai frecventă dintre deficiențele funcționale sociogene (dobândite prin imitație, educație deficitară sau bilingvism).

În privința sigmatismului, consoana cea mai des afectată este *s*. Din punct de vedere al modului de articulare, *s* este fricativă surdă iar ca loc de articulare este dental inferioară. Pronunțarea defectuoasă este determinată fie

⁷² Vezi Avramescu Monica Delicia, *Defectologie și logopedie*, Editura Fundației România de Măine, București, 2002, p.196-198

de poziția greșită a limbii (între dinți sau chiar pe incisivii superiori) fie de o deschidere defectuoasă a gurii, cu un exces sau deficit de tensiune articulatorie sau de o combinație a celor două categorii de cauze. Corectarea pronunțării trebuie să se bazeze pe determinarea precisă a cauzei pentru fiecare student în parte. Antrenamentul specific trebuie individualizat, astfel încât să remedieze exact cauza pronunțării defectuoase. Nu se poate corecta o poziție defectuoasă a limbii dacă lucrăm exerciții care se adresează tensiunii articulatorii, după cum nu se poate corecta o tensiune excesivă prin exerciții de poziționare.

Etapă de diagnosticare a deficienței este esențială și orice exercițiu de dicție făcut în general, fără un scop de remediere precis, are foarte mari șanse de a fi nu doar ineficient ci, așa cum practica ultimilor ani o demonstrează, chiar nociv. Din păcate, în liceele de profil, la specializarea Actorie, se recomandă frecvent elevilor să facă singuri exerciții de dicție care constau în rostirea repetată insistentă a unor texte ce conțin abundant consoana *s*, singura recomandare fiind de a *mușca cuvintele*. Efectul este, adesea, o excesivă tensionare a consoanei, care determină apariția unui *s* agresiv, aproape fluierat, străin limbii române, fără ca problema inițială să fi fost rezolvată.

Celor două cauze principale ale deficienței de pronunție le corespund așadar două tipuri de exerciții de corectare.

Pentru a determina cauza exactă a articulării defectuoase, studentul este îndrumat să conștientizeze poziția limbii, în cursul rostirii cât mai relaxate a unor serii de silabe directe (consoană-vocală). Exercițiile care se adresează corectării locului de articulare urmăresc înlocuirea mișcării reflexe greșite a limbii cu o nouă mișcare, care va trebui să devină reflexă la rândul ei. Un element esențial al antrenamentului este controlul asupra apexului, control care se obține atât prin exerciții de suplețe a vârfului limbii (exerciții de gimnastică linguală care optimizează agilitatea limbii și care se fac în etapa de încălzire generală a antrenamentului) cât și printr-o serie de exerciții specifice de corectare a poziției de articulare a consoanei *s*. Exercițiile constau din pronunțarea unor serii de silabe directe, mai apoi cu *s* intervocalic și la sfârșit, inverse (vocală-consoană) sub atenta îndrumare a profesorului, care semnaleză precis studentului atât poziția corectă, corespunzătoare sunetului dorit cât și pronunțările greșite. O etapă foarte importantă este aceea a conștientizării diferențelor dintre sunetul corect și cel greșit.

Tot pentru conștientizarea mișcării apexului apelul la imaginației poate fi de real folos. De exemplu :

Imaginează-ți mișcarea pe care o face o pisicuță când vrea să "prindă" apa... mișcarea aceea ușoară și precisă a lăbuței de piscică. Vârful limbii trebuie să atingă la fel de delicat baza incisivilor inferiori.

Deficiențele de pronunțare cauzate de tensionarea excesivă sau insuficientă a consoanei se remediază cu ajutorul unui exercițiu surprinzător

de simplu și de eficient, recomandat de Michael McCallion⁷³. Exercițiul presupune rostirea în șoaptă total surdă, la început, a unor cuvinte care conțin consoana *s*, apoi a unor serii de silabe directe și inverse. În absența vocii, efortul articulator este mult mai bine perceput și diferențele de tensionare între consoane devin evidente. Din experiența mea, cel mai adesea avem de-a face cu un exces de tensionare, cauzat fie de nevoia inconștientă de compensare a unei poziții eronate de pronunție, fie, cum semnalăm mai sus, de exercițiile de dicție făcute greșit.

Exercițiile (fie că urmăresc corectarea locului de articulare sau al tensionării, fie că se adresează ambelor probleme) trebuie să aibă o dezvoltare graduală, de la cele mai ușor de pronunțat silabe la combinațiile mai dificile. În general, silabele directe *si, se* sunt cele care pun cele mai puține dificultăți, trecerea de la fricativa *s* fiind mai ușor de realizat către o vocală mai închisă. Cele mai greu de rostit corect sunt, dintre silabele directe *so, su*, rotunjirea pe care o presupun aducând un exces de tensionare a consoanei, datorat fenomenului de coarticulație. Este recomandat ca după o serie de silabe directe să se facă o serie de silabe directe cu imediata integrare a silabei într-un cuvânt. Este preferabil ca la început cuvintele alese să fie mono sau bisilabice și să nu conțină decât *s* în poziție inițială. De exemplu :

Si-sirop. Sî-sîn. Se-secol. Să-săpun. Sa-sapă. So-soc. Su-suie.

Din experiența mea, *s* final se remediază cel mai greu, motiv pentru care recomand lucrul pe serii de silabe cu *s* intervocalic înaintea celui pe silabe inverse. Și la lucrul cu *s* intervocalic se lucrează pe silabe, urmate de cuvinte ce conțin respectivele silabe. Sunt de părere că nu este nevoie să lucrăm silabe ce nu se regăsesc în cuvintele limbii române. Sesiunile de lucru sunt destul de obositoare pentru student și capacitatea sa de auto-control este redusă la început, fiind un tip atenție specifică pe care nu a antrenat-o în nicio altă experiență de învățare, motiv pentru care prelungirea antrenamentului pentru combinații pe care nu le va folosi mai apoi în vorbire nu este productivă. Integrarea silabelor în cuvinte crește încrederea studentului în propriile capacități și îi dă satisfacția micilor succese de parcurs, foarte necesare pentru motivarea unui efort pe termen lung, așa cum este cel al corectării pronunției.

După ce studentul reușește să pronunțe corect *s* în seriile mixte descrise mai sus, o etapă importantă este alcătuirea unor liste de cuvinte ce conțin consoana respectivă, din textele pe care acesta le lucrează la clasă. Aceste cuvinte se despart în silabe, iar din silabele ce conțin *s* se alcătuiesc serii ce se lucrează sub îndrumarea profesorului. După această etapă, se recompun cuvintele, mai întâi despărțite în silabe, apoi rostite fluent. În cazul în care la clasă încă nu se lucrează pe texte, se poate lucra în aceeași manieră

⁷³ M. McCallion, op. cit. p.133

pe textele pentru optimizarea pronunției consoanei *s*, propuse de prof.V.Covătariu.

Studentii care prezintă deficiențe de pronunțare a consoanei *s*, au adesea deficiențe ale consoanei africcate *ʃ*, fenomen datorat poziției finale a efortului articulator, care coincide cu cea a consoanei *s*(dental inferioară). Din acest motiv, consoana *ʃ* se corectează relativ ușor după corectarea consoanei *s*.

În cazul consoanei *z* apar două situații distincte. Dacă deficiența rostirii lui *s* este cauzată de locul de articulare, consoana pereche *z* va fi cel mai adesea și ea deficitară. Totuși, am întâlnit cazuri în care *s* era modificată ca poziție dar *z* era corectă, atât ca poziție, cât și ca tensionare. În aceste cazuri, sigmatismul era, cel mai adesea, determinat de bilingvism, persoanele respective vorbind frecvent și în limba spaniolă. Pentru astfel de cazuri se pot concepe exerciții în șoaptă surdă care să fructifice corecta poziție a consoanei *z* ca bază pentru articularea consoanei *s*.

Dacă deficiența este cauzată de o excesivă tensionare, *z* nu este în general afectată, pentru că fiind o consoană sonoră, este mult mai puțin expusă excesului de tensionare.

Sigmatismul consoanelor fricative post alveolare inferioare *ʃ*(surdă) , *j*(sonoră) nu este foarte frecvent, în principal pentru că aceste consoane nu implică o mișcare articulatorie atât de precisă ca în cazul consoanei *s*. Cele mai frecvente sunt date de două cauze principale, fie de palatalizare (ridicarea părții mediene a limbii către palatul tare) fie de o rotunjire a buzelor. Cea de a doua cauză este caracteristică așa numitei rostirii *de cartier*, întâlnită în unele zone din București și este și cea mai frecventă. Din fericire, este relativ ușor de corectat cu exerciții care disociază rostirea consoanelor *ʃ, j* de tendința de rotunjire a buzelor. Exercițiile urmează aceeași progresie de dificultate descrisă pentru consoana *s*, respectiv serii de silabe directe, *ʃ, j* intervocalic, silabe inverse, cu inserare mai apoi în cuvinte.

Subiecții care prezintă deficiențe de pronunțare ale consoanelor *ʃ, j* au adesea deficiențe ale consoanelor africcate *ci/ce, gi/ge*, fenomen datorat poziției finale a efortului articulator presupus de aceste africcate, care coincide cu cea a consoanelor *ʃ* respectiv *j*. Din acest motiv, consoanele africcate se corectează relativ ușor după corectarea consoanelor *ʃ, j*.

În concluzie, corectarea sigmatismului sociogen se poate realiza doar ținând cont de nevoile individuale al fiecărui student, după o atentă diagnoză care să precizeze exact cauzele deficiențelor de pronunție. Este total contraproductivă exersarea rostirii *mușcate* (adică excesiv tensionată) pe texte care au o densitate mare de dificultăți de rostire pentru că, în absența unui scop bine definit al exercițiului, nu doar că nu se corectează defectul de articulare vizat, dar se pot produce noi defecte, mai ales din sfera excesivei consonantizări.

Bibliografie

Avramescu, Monica Delicia - *Defectologie și logopedie*, editura
Fundației *România de Mâine*, București, 2002

Covătariu, Valeria - *Vocea, vorbirea, dicțiunea pentru actori și
redactori din mass-media* (cu două cd. audio) – Revista nr. 4/2003 a
CATEDREI UNESCO - ITI

McCallion, Michael - *The Voice Book*, Faber and Faber, London, 1998

Rosetti, Al.; Lăzăroiu, Aurelian - *Introducere în fonetică*, Editura
Științifică și enciclopedică, București, 1982

Sfîrlea, Lidia - *Pronunția românească literară - stilul scenic*, Editura
Academiei R.S.R., 1970